

ГЛАВА 3.17. ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

Скриль В.В.,
к.е.н., доцент,
Галайда Т.О.,
старший викладач

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Досягнення збалансованості розвитку регіональних ринків праці безумовно є запорукою досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому.

Новий вимір процесів регіонального розвитку вимагає повної трансформації регіональної соціально-економічної політики, і політики на ринку праці та зайнятості населення зокрема, змінює уявлення про пріоритетні напрямки розвитку. Прийняття Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року та відповідних стратегій розвитку регіонів актуалізує проблему визначення оптимальних механізмів реалізації цілей та визначених інноваційних пріоритетів їх розвитку, а також ролі та завдань регіональних органів влади.

Механізми реалізації регіональної політики та проблеми стратегічного планування регіонів, управління сталим розвитком регіону є предметом досліджень українських вчених-регіоналістів: О. Амош, Є. Ахромкіна, В. Авер'янова, О. Берданової, З. Герасимчук, О. Єфремова, Т. Коритько, О. Мацегори, А. Мельника, Д. Стеценка, М. Чумаченко та інших.

Дослідженню проблем розвитку вітчизняного ринку праці присвячені роботи українських вчених: С. Бандура, Д. Богині, І. Бондар, О. Бендасюка, В. Герасимчука, І. Гнибіденка, О. Грیشної, В. Грицькової, Т. Заяць, Є. Качана, А. Колота, Е. Лібанової, В. Онікієнка, І. Петрової, В. Петюха, С. Пирожкова, О. Чернявської, М. Шаленка, Л. Шевченко, О. Чорної та інших.

Проте певні аспекти методичних та методологічних розробок в сфері забезпечення збалансованості розвитку ринків праці на регіональному рівні залишаються актуальними і потребують подальших досліджень. Необхідність підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів України та вирішення проблемних питань регіональних ринків праці вимагають пошуку нових напрямів реалізації регіональної політики в цій сфері.

Метою даного дослідження є аналіз проблем та пошук пріоритетних напрямів розроблення та реалізації регіональної політики на ринку праці із забезпеченням збалансованості його розвитку.

Управління стійким розвитком регіону засновано на створенні умов для ефективного використання всіх ресурсів, що існують в суспільстві: матеріальних, інтелектуальних, фінансових, інформаційних, демографічних та ін. [1, с. 25].

Стратегію соціально-економічного розвитку регіону необхідно формувати, реалізовувати та корегувати саме на регіональному рівні, адже кожен регіон країни з притаманними йому особливостями, відмінностями та самобутністю розвитку повинен вибрати свій власний, такий, що не суперечить загальнодержавному, стратегічний курс, дотримання якого може забезпечити постійний розвиток регіону та конкурентоспроможність національної економіки в цілому [2, с. 131].

Важлива роль у збалансованому економічному розвитку регіону належить ринку праці. З теоретичного погляду регіональний ринок праці являє собою сукупність соціально-трудових відносин, форм і методів узгодження і регулювання інтересів безпосередніх виробників і роботодавців (власників фірм), що функціонують у певному регіоні країни. До об'єктів такого ринку належать: організація (використання), оплата та охорона праці, наймання і звільнення працівників, їхній професійний розвиток і зростання, врегулювання трудових конфліктів, утворення стабільних трудових колективів [3, с. 177].

Головну мету державної регіональної політики на ринку праці можна визначити як сприяння продуктивній зайнятості населення [4, с. 136].

Більшість країн світу дотримується політики вибору найбільш оптимальних варіантів регіонального розвитку сфери зайнятості на основі співробітництва між суб'єктами ринку праці, дотримання принципів партнерства в розробленні стратегій розвитку.

Регіональна політика на ринку праці розглядається в двох аспектах. З одного боку, це політика держави, економічного центру країни, спрямована на розвиток трудового потенціалу кожного з регіонів країни. З іншого — це політика місцевих органів влади, в центрі якої — ефективне відтворення та використання трудових ресурсів, створення нових робочих місць, розвиток соціальної сфери у відповідному адміністративно-територіальному утворенні (області, місті, районі).

В конкретному регіоні можливо застосування диференційованого підходу до формування та реалізації політики збалансованого розвитку ринку праці.

Основною проблемою сучасного ринку праці залишається нестача якісних робочих місць з гідними умовами та оплатою праці, особливо для молоді.

Зважаючи на гостру політичну та соціально-економічну ситуацію в країні, темпи зростання показників ринку праці в 2014 році дещо сповільнились, однак не є критичними. Рівень безробіття в Україні продовжує сягати 7,2 % і залишається нижчим, ніж у країнах Європейського Союзу, де він становив 11% (зокрема, в Греції та Іспанії, відповідно, по 27%, Хорватії та Кіпрі - 17%, Португалії - 16%, Словаччині - 14%, Ірландії та Болгарії - 13%). Однак за офіційною інформацією Мінсоцполітики у поточному році очікується зменшення чисельності зайнятих економічною діяльністю до 20,15 млн. осіб та зростання рівня безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП) до 8,2 %. З 2001 р. по 2013 р., відбулись суттєві зміни у структурі громадян за причинами незайнятості. Зокрема, питома вага осіб, звільнених у зв'язку зі змінами в організації виробництва та військовослужбовців, звільнених із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, скоротилася з 13,7% до 5,8%, частка осіб, звільнених за власним бажанням, скоротилася з 27,3% до 12,0%. Одночасно відбулося зростання питомої ваги осіб, звільнених за угодою сторін або закінченням строку договору, - з 27,9% до 62,6% [5].

Спостерігаються певні диспропорції стану регіональних ринків праці за рівнем зареєстрованого безробіття. Залишається високим рівень навантаження на одне вакантне робоче місце (табл.1).

В Україні проблеми безробіття найбільш загострилися в західних областях, тут на ринок праці постійно виходить велика кількість молоді, а кількість робочих місць не лише не збільшується, а й скорочується. У той же час, особливі проблеми зайнятості переживають так звані депресивні регіони, тобто ті, в яких переважають найбільш кризові галузі.

Таблиця 1

**Співвідношення попиту і пропозиції на регіональних ринках праці в Україні
на кінець 2013 року [6]**

СТРАНА	Кількість зареєстрованих безробітних	Кількість вакансій	Співвідношення кількості безробітних та кількості вакансій
Україна	487 691	47 452	10
АР Крим	17 280	4 771	4
Вінницька	26 735	341	78
Волинська	11 088	531	21
Дніпропетровська	32 539	7 476	4
Донецька	32 957	2 075	16
Житомирська	18 001	1 783	10
Закарпатська	8 719	552	16
Запорізька	24 086	1 017	24
Івано-Франківська	15 419	461	33
Київська	16 140	2 159	7
Кіровоградська	18 570	819	23
Луганська	22 356	732	31
Львівська	23 089	1 074	21
Миколаївська	18 831	1 329	14
Одеська	14 241	2 209	6
Полтавська	24 465	2 352	10
Рівненська	16 455	1 123	15
Сумська	16 638	783	21
Тернопільська	16 532	1 161	14
Харківська	26 746	3 746	7
Херсонська	13 093	799	16
Хмельницька	17 296	229	76
Черкаська	22 168	516	43
Чернівецька	9 515	493	19
Чернігівська	14 274	1 302	11
м. Київ	9 015	7 479	1
м. Севастополь	1 443	140	10

У цих непростих економічних умовах, в яких знаходиться Україна та весь світ в цілому, на вітчизняному ринку праці є ряд проблем та загроз, що гальмують процес забезпечення стабільної зайнятості населення та якісного відновлення трудового потенціалу, зокрема:

- падіння виробництва;
- масові звільнення працівників;
- структурні диспропорції попиту та пропозиції на ринку праці;
- неформальна зайнятість [5].

За прогнозами уряду очікується падіння валового внутрішнього продукту приблизно на 3 відсотки. Основними причинами спаду промисловості є платіжна криза населення та господарюючих суб'єктів виробництва, скорочення внутрішнього попиту та недостатня конкурентоспроможність українських товарів переробної галузі за кордоном. Спад обсягів виробництва негативно вплинув на ВВП, дефіцит бюджету, безробіття, легальну трудову зайнятість. Крім того в Україні показники падіння рівня виробництва набагато випереджають показники скорочення зайнятості, тому слід очікувати подальшого зростання рівня безробіття передусім за рахунок перетворення прихованого безробіття у відкрите [5].

Падіння виробництва у свою чергу призвело до скорочення споживання та погіршення життєвого рівня населення України, а відтак зниження рівня економічної активності населення у віці 15-70 років. Під приводом кризи на низці підприємствах, установах, організаціях поширилась так звана тенденція «оптимізації» штату. Крім скорочення працівників

збільшуються й обсяги працюючих, які переведені з економічних причин на неповний робочий день (тиждень). Кількість вільних робочих місць (вакантних посад) заявлених роботодавцями до державної служби зайнятості у квітні 2014 р. порівняно з березнем (62,5 тис.) зменшилась на 12,4 тис. і на кінець місяця становила 50,1 тис. Якщо порівнювати річні дані, то у цей же період кількість вакансій у 2013 році (69,5) була більшою ніж у поточному на 19,4 тис. Водночас більшість вакансій залишаються відкритими та рішення по кандидатам керівництвом не приймаються. Проблемним питанням залишається кваліфікація та конкурентоспроможність молодих фахівців. За останні 22 роки випуск кваліфікованих робітників в Україні скоротився на 46,3 відсотка. При цьому випуск фахівців з вищою освітою збільшився в 1,7 рази [5].

Для усунення дисбалансу між попитом та пропозицією постає питання вдосконалення методики формування системи прогнозування перспективи розвитку економіки і попиту на працівників за конкретними професіями з урахуванням регіональної специфіки.

В умовах високого рівня безробіття, неповної зайнятості, бідності, гендерної нерівності та нестабільної зайнятості процвітає неформальна економіка. Найсерйозніших наслідків дефіциту гідної праці в неформальній економіці зазнають жінки, молодь, мігранти і літні працівники. Так на кінець 2013 року кількість зайнятих осіб у неформальному секторі економіки складала 4,8 млн. осіб, або 23,3% загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років, та була більшою на 248,7 тис. осіб ніж 2012 року. Зайнятість у зазначеному секторі економіки залишається більш розповсюдженою серед жителів сільської місцевості (48,7%). У містах обсяг цієї зайнятості був незначним (11,8%) завдяки більш сприятливій кон'юнктурі на ринку праці [5].

На регіональних ринках праці з динамічною рівновагою між попитом на робочу силу та її пропозицією важливо підтримати потребу в робочій силі з боку господарюючих суб'єктів за умов диверсифікації та перепрофілювання виробництва, освоєння конкурентоспроможної продукції.

Можливості збалансованого розвитку регіональних ринків праці значною мірою залежать від комплексності розв'язання нагальних проблем та узгодженості дій на різних рівнях управління. Методи прямого й опосередкованого регулятивного впливу забезпечить якісно новий рівень перебігу процесів відтворення робочої сили в межах регіональної економіки. Регіональний ринок праці як саморегульована підсистема суспільного відтворення володіє арсеналом засобів щодо встановлення економічно доцільних пропорцій між множинністю елементів і сфер, що визначають його структуру і функціональну організацію [7].

Комплексний соціально-економічний розвиток регіонів передбачає удосконалення механізмів продуктивної зайнятості населення. У зв'язку з цим процеси трансформації діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування повинні бути спрямовані, перш за все, на розробку програм продуктивної зайнятості населення, які, в свою чергу, повинні бути зіставлені з програмами соціально-економічного розвитку [8].

Політика зайнятості на регіональному рівні повинна переслідувати стратегічні і тактичні цілі, більш повно використовувати наявні можливості і шукати нетрадиційні шляхи розв'язання проблем зайнятості. Регіони можуть і повинні взяти на себе функцію створення нових робочих місць шляхом розвитку підприємництва, самозайнятості населення, запровадження спеціальних інвестиційних програм.

Особливої уваги потребує малий бізнес, який, за окремими розрахунками, на 75–90% використовує місцеві ресурси і на 68–95% задовольняє потреби місцевого ринку. Місцеві органи влади повинні також активніше використовувати можливості фінансової системи регіону – механізми банківського кредитування роботодавців під створення нових робочих місць, надання субсидій і податкових пільг за рахунок коштів місцевих бюджетів тим підприємствам, які беруть активну участь в регіональних програмах працевлаштування, здійснюють на своїх підприємствах за власні кошти підвищення кваліфікації чи перепідготовку спеціалістів [3, с.181].

Перехід до сучасної якості системи планування регіонального розвитку потребує:

- зміни сутності планування – із засобу адміністративного тиску на інструмент науково обгрунтованих збалансованих рішень для досягнення цілей соціально-економічного та просторового розвитку території;
- посилення стратегічного характеру планування;
- демократизації процесу вироблення та прийняття програмних документів;
- чіткого дотримання прийнятих рішень;
- тісної ув'язки стратегічного, просторового та оперативного планування [2, с. 132].

Реалізація будь-якої стратегії відбувається завдяки створенню дієвого організаційно-економічного механізму, котрий являє собою сукупність організаційно-управлінських та економічних методів та інструментів впливу на розвиток соціально - економічної системи регіону з метою забезпечення досягнення її стратегічних цілей та завдань.

Як свідчить досвід інших країн, позитивні результати можуть бути досягнуті при децентралізації політики зайнятості з метою пристосування її до регіональних умов, оскільки регіональне регулювання підвищує значення місцевих ініціатив, місцевих органів влади в розвитку економіки регіонів в цілому та розвитку ринку праці зокрема.

Дослідження в сфері забезпечення збалансованого розвитку регіональних ринків праці показали, що необхідним є розроблення системи регіональних соціально-економічних програм, які мали за мету вдосконалення механізму взаємодії державного та регіонального регулювання ринку праці та забезпечували продуктивну зайнятість і розвиток трудового потенціалу регіону.

В Полтавській області успішно діє Регіональна рада з питань взаємодії органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. Основними напрямками щодо поліпшення ситуації у сфері зайнятості населення регіону визначено:

1. Розширення сфери застосування праці та стимулювання заінтересованості роботодавців у створенні нових робочих місць (передбачено здійснення 35 заходів).
2. Підвищення професійного рівня та конкурентоспроможності економічно активного населення (передбачено 16 заходів).
3. Підвищення мобільності робочої сили на ринку праці та удосконалення регулювання трудової міграції (передбачено здійснення 8 заходів).
4. Сприяння зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці (передбачено здійснення 21 заходу) [9].

Основними заходами щодо вдосконалення механізму взаємодії державного та регіонального регулювання ринку праці в найближчому майбутньому можуть стати:

- розроблення стратегічних програм створення нових робочих місць з метою збалансування чисельності економічно активного населення з розвитком пріоритетних галузей виробництва та підготовки й перепідготовки працівників;
- створення спеціалізованих навчальних центрів на базі високотехнологічних підприємств та укладання договорів регіональних служб зайнятості з підприємницькими структурами з метою підготовки конкурентоспроможної робочої сили;
- забезпечення взаємозгодженості демографічної та соціальної політики;
- створення умов для розвитку малого і середнього бізнесу з метою створення робочих місць в цьому секторі та розвитку сегменту самозайнятості населення;
- удосконалення механізму соціального захисту та соціального забезпечення безробітних та осіб з обмеженою конкурентоздатністю на ринку праці, організація спеціалізованих центрів соціальної реабілітації;
- сприяння розвитку інноваційних (нетрадиційних, нестандартних) форм зайнятості, створенню віддалених робочих місць для окремих сегментів ринку праці;
- збільшення масштабів застосування оплачуваних громадських робіт з урахуванням потреб регіонів, галузей та підприємств у робочій силі;
- організація співпраці місцевих органів влади та самоврядування з роботодавцями, центрами зайнятості, кадровими та рекрутинговими агенціями, навчальними закладами та

молодіжними центрами з метою забезпечення молоді робочими місцями та надання допомоги у профорієнтації.

Значення регулювання сфери зайнятості для соціально-економічного розвитку та її тісний взаємозв'язок з іншими підсистемами регіону вимагає постійних наукових пошуків у теоретико-методологічному обґрунтуванні пріоритетних напрямів покращення ситуації у сфері регулювання ринку праці та розробленні механізмів подолання негативних явищ та суперечностей з метою збереження соціально-економічної безпеки країни та її регіонів.

До повноважень територіальних органів та органів місцевого самоврядування у сфері зайнятості населення можна віднести:

- визначення основних напрямів політики зайнятості на місцях;
- прийняття нормативних актів, що конкретизують центральні закони в сфері зайнятості;
- координація політики у сфері зайнятості з іншими видами регіональної (місцевої) політики;
- створення мережі центрів служб зайнятості і бірж праці для реєстрації безробітних і фінансової допомоги їм, допомоги у працевлаштуванні, консультацій, сприяння вирішенню кадрових проблем на підприємствах;
- створення фондів сприяння зайнятості на місцевих рівнях;
- формування системи дослідження і прогнозування ринку праці в системі адміністративно-територіальних одиниць регіону, що забезпечить моніторинг соціально-трудової сфери і прогноз економічних, демографічних процесів, у тому числі безробіття тощо;
- експертиза нормативних актів, щодо їх впливу на зайнятість населення;
- оцінка місцевого середовища з позиції наявності або відсутності в ньому достатніх умов для забезпечення зайнятості, а саме: затрати на освіту, професійну підготовку, перепідготовку, охорону здоров'я, безпечних умов праці, техніки безпеки, часу праці та відпочинку, вимоги до кваліфікації, взаємовідносин між власниками засобів та найманою робочою силою, профспілками та роботодавцями тощо;
- розробка організаційних процедур прийняття і реалізації програми зайнятості населення;
- створення умов для кооперативної та індивідуальної діяльності;
- розробка індикаторів зайнятості, тобто показників, що відображають стан економіки в системі адміністративно-територіальних одиниць, наприклад: рівень зайнятості населення, у зв'язку з показниками середньодушового доходу тощо [10].

Результати дослідження дають змогу сформулювати подальше впровадження ефективної системи реалізації регіональної політики збалансованого розвитку ринку праці за такими компонентами:

- визначення цільових сегментів пропозиції робочої сили;
- визначення пріоритетів щодо регулювання зайнятості по кожній сегментній групі;
- формування цільових програм підготовки та перепідготовки кадрів для потреб регіону;
- впровадження додаткового моніторингу щодо обстеження змін ринку праці;
- забезпечення розвитку громадських структур, які уповноважені вирішувати питання щодо обміну інформацією, експертизи законопроектів, обговорення адміністративних рішень і громадських ініціатив.

Запропоновані заходи дозволять отримати наступні результати: зростання чисельності та якості трудових ресурсів області; підвищення мотивації до продуктивної праці; збалансування окремих сегментів ринку, а також ринку праці і ринку освітніх послуг; забезпечення відповідного рівня та якості життя людей згідно із соціальними стандартами Євросоюзу; формування потужного середнього класу.

Враховуючи результати теоретичних досліджень і узагальнюючи наявний досвід, можна визначити наступні напрями досягнення збалансованості розвитку регіональних ринків праці в Україні:

- стимулювання сукупного попиту на робочу силу (сприяння захисту місцевих виробників, зниження відсотків інноваційно-інвестиційного кредитування);
- формування фінансово-економічних передумов для створення нових робочих місць як в наукомістких та високотехнологічних виробництвах, так і з використанням нетрадиційних форм зайнятості (дистанційних, гнучких за використанням робочого часу);
- стимулювання ефективного попиту на працю, що передбачає інвестиції у модернізацію виробництва і організації праці;
- мотивація зайнятості населення у сфері офіційної економіки, декларування доходів.

Отже, дослідження сутності та механізму функціонування регіональних ринків праці, розробка методологічних засад відповідної регіональної політики та розроблення напрямів збалансованого розвитку регіональних ринків праці відповідають поширенню процесів регіоналізації економіки. Регулювання регіональних ринків праці для досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку вимагає постійних наукових пошуків щодо розроблення механізмів подолання негативних явищ та суперечностей з метою збереження соціально-економічної безпеки країни та її регіонів.

Література:

1. Коритько Т.Ю. Формування організаційно-економічного механізму сталого розвитку регіону / Т.Ю. Коритько // Економіка і регіон. – 2012. – №6 (37). – С. 25-29.
2. Машегора О.Ю. Організаційно-економічний механізм реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону / О. Машегора // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 16 (205). – С. 130-134.
3. Шевченко Л.С. Ринок праці в аспекті сучасної парадигми регіонального економічного розвитку / Л.С. Шевченко // Демографія та соціальна економіка. – Вип.1-2. – 2004. – С.176-183.
4. Качан Є. Регіональна політика ринку праці: суть, особливості та проблеми формування / Є. Качан, О. Обухівський // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2000. – №4. – С. 195-145.
5. Ризики ринку праці та шляхи їх мінімізації. Інформаційна записка Департаменту виробничої політики та колективно-договірного регулювання апарату ФПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.fpu.org.ua/news/161-informatsijna-zapiska-riziki-na-rinku-pratsi-ta-shlyakhi-jiikh-minimizatsiji>.
6. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>.
7. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. — К.: Вікар, 2006. — 396 с.
8. Бендасюк О.О. Соціальна політика та соціальна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: монографія / О.О. Бендасюк. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2010. – 340 с.
9. Програма зайнятості населення Полтавської області на 2013-2017 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/proekt-programa-zayvatosti-naselestva-poltavskovi-oblasti-na-2013-2017-roki>.
10. Чорна Л.О. Концепція регіональної політики зайнятості населення / Л.О. Чорна // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1188>.